Manuela Skoczek

PODSTAWOWE ZASADY RACHUNKOWOŚCI W UJĘCIU MIĘDZYNARODOWYCH STANDARDÓW RACHUNKOWOŚCI I ROZWIĄZAŃ POLSKICH

1. Wprowadzenie

W ciągu ostatnich 50 lat państwa zachodnie dość silnie rozwinęły swoją działalność gospodarczą nie tylko na swoim terenie, ale również poza swoimi granicami, tworząc różnego typu ponadpaństwowe wspólnoty gospodarcze. Tym samym nastąpił wzrost stopnia skomplikowania się międzynarodowych stosunków społeczno-gospodarczych przez umiędzynarodowienie rynków finansowych. Dużego znaczenia nabrały sprawozdania finansowe i podejmowane na ich podstawie decyzje ekonomiczne. Dlatego też powstał problem wiarygodności informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych oraz prawidłowego i uczciwego zaprezentowania w nich sytuacji finansowej firmy i osiągniętych wyników działalności. Dla ułatwienia korzystania ze sprawozdań finansowych oraz ich porównywalności między firmami wynikła konieczność ich sporządzania i prezentowania według ujednoliconych zasad. Dlatego też nastąpił znaczący rozwój uregulowań zasad rachunkowości nie tylko w tych krajach, ale również nastąpił proces harmonizacji w obrębie wspólnot ponadnarodowych i w przekroju międzynarodowym. W związku z tym podjęto prace nad harmonizacją rachunkowości w drodze tworzenia jej standardów (uznawanych jako wzorce, normy, zasady). Przy czym harmonizacja przepisów nie zakłada ich ujednolicenia w ramach poszczególnych państw, a zmierza jedynie do zapewnienia porównywalności i adekwatności informacji finansowych ogłaszanych przez różne podmioty gospodarcze.

2. Podstawowe zasady rachunkowości według Standardu SSAP 2 i Ustawy o rachunkowości

W Wielkiej Brytanii w latach sześćdziesiątych w praktyce rachunkowej brak było ustalonych reguł, które określałyby, w jaki sposób operacje prowadzone przez przedsiębiorstwa powinny być rejestrowane w sprawozdaniach finansowych. Standardy Rachunkowości wprowadzone zostały w Wielkiej Brytanii w latach siedemdziesiątych, w dużej mierze w odpowiedzi na powszechny krytycyzm, z jakim oceniano dowolność praktyki rachunkowej istniejącej w owym czasie. Sposób pojmowania roli standardów rachunkowych przez środowisko zawodowych księgowych przedstawiony został we wstępie do Zaleceń SSAP[1], który mówi iż:

- standardy SSAP opisują zaaprobowane metody rachunkowości, zalecane do zastosowania we wszystkich sprawozdaniach finansowych, których zadaniem jest przedstawienie prawdziwego i rzetelnego obrazu sytuacji finansowej firmy, jej zysków lub strat,
- członkowie Komitetu, którzy biorą na siebie odpowiedzialność za kształt sprawozdań finansowych, są zobowiązani do przestrzegania standardów rachunkowych,
- metody rachunkowości rozwijają się i zmieniają stosownie do potrzeb świata biznesu i gospodarki, dlatego też będą pojawiać się nowe standardy rachunkowości, a dotychczasowe będą podlegać weryfikacji.

Jak wiemy, standardy, aby spełniały swoją rolę, muszą być konsekwentnie przestrzegane. Oznacza to, że zawodowi księgowi muszą dostosować się do standardów przy sporządzaniu sprawozdań finansowych, których celem jest przedstawienie „prawdziwego i rzetelnego obrazu" sytuacji majątkowej i finansowej firmy. Ponieważ w Wielkiej Brytanii Ustawa o spółkach z 1985 roku wcieliła do systemu fundamentalne koncepcje rachunkowości, to niestosowanie w sprawozdaniach finansowych tych standardów może być z powodzeniem uznane za łamanie prawa o spółkach.

Standard SSAP 2 zawiera podstawową filozofię standardów rachunkowości, dlatego też uznaje się go za najważniejszy standard rachunkowości. Przedstawia on niepodważalne, fundamentalne założenia leżące u podstaw sporządzania sprawozdań finansowych i wymaga, aby stosowane przez przedsiębiorstwo metody rachunkowe były w tych sprawozdaniach ujawniane. Ma on zastosowanie do wszystkich aspektów sprawozdań finansowych, a nie do szczegółowej kwestii

[1] *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości*, SKwP, IASC, Warszawa 1994.

rozwiązanej na bazie standardów. Dlatego też podstawowym celem tego standardu jest przedstawienie jasnej wykładni wszystkich rodzajów polityki księgowej stosowanych przez spółki.

Podstawowe zasady rachunkowości (*accounting concepts*), określające sposoby sporządzania sprawozdań finansowych według standardu SSAP 2, to:

- zasada kontynuacji działalności (*the going concept*),
- zasada memoriałowa, czyli współmierności (*the accruals or matching concept*),
- zasada ostrożności (*the prudence concept*),
- zasada konsekwencji (*the consistency concept*).

Natomiast zasady i koncepcje rachunkowości przyjęte przez Ustawę o rachunkowości mają charakter uniwersalny i zostały ukształtowane w ciągu lat przez praktykę rachunkowości na całym świecie. Do zasad tych zaliczamy miedzy innymi (według T. Żyznowskiego)[2] zasadę: podwójnego zapisu, istotności, kompletności i chronologii zapisów, ciągłości, wiarygodności danych księgowych, współmierności przychodów i kosztów, zgodności wewnętrznej ksiąg rachunkowych, ostrożnej wyceny, systematycznej kontroli oraz aktualizacji aktywów za pomocą inwentaryzacji. Na zasadach tych bazują zarówno dyrektywy EWG, Międzynarodowe Standardy Rachunkowości oraz przepisy w zakresie prawa bilansowego w poszczególnych krajach.

Koncepcja kontynuacji działalności

Koncepcja kontynuacji działalności (*the going concern concept*) oznacza, że dopóki nie ma dowodów zaświadczających o czymś przeciwnym, to zakłada się, że przedsiębiorstwo będzie kontynuowało swoja działalność w dającej się przewidzieć przyszłości. Wszystko to oznacza, że ani rachunek zysków i strat, ani zestawienie bilansu nie sygnalizują zamiaru czy też konieczności likwidowania przedsiębiorstwa ani znacznego zmniejszenia skali jego operacji.

Księgowy zatem z reguły nie wycenia majątku spółki na podstawie szacunkowej kwoty, jaką można by za niego uzyskać przy likwidacji firmy. Będzie wyceniał ten majątek raczej po kosztach, a w przypadku środków trwałych – po (historycznych) kosztach pomniejszonych o kwotę ich łącznej amortyzacji.

Ustawa o rachunkowości[3] w art. 5 ust. 2 zakłada również, że podmiot będzie kontynuował swoją działalność bez znaczącego zmniejszenia jej rozmiarów.

---

[2] T. Żyznowski, *Rachunkowość jednostek gospodarczych*, cz. 1, Difin, Warszawa 1996, s. 32.

[3] *Ustawa o Rachunkowości*, art. 5 ust. 2.

Koncepcja memoriałowa

Koncepcja memoriałowa (*accruals concept*) oznacza, że przychody uznawane są wtedy, kiedy są wytwarzane, czyli zarabiane (*earned*), a zatem zwykle pod datą zawarcia transakcji ze strona trzecią, niekoniecznie jednak wtedy, kiedy rejestrowany jest przepływ gotówki (*cash flow*) będący wynikiem takiej transakcji. Podobnie jak przychody są rzadko równe wpływom gotówki, tak i koszty (*expenses*) nie są równe płatnościom, czyli wydatkom gotówkowym firmy (*cash payments*). Oznacza to, że płatności mogą być dokonane w tym roku, ale odnosić się będą do następnego okresu obrachunkowego, jak na przykład czynsz płacony z góry. I oczywiście odwrotnie – niektóre koszty powstałe (*incurred*) w tym roku mogą być opłacone dopiero w roku przyszłym, tak jak na przykład czynsz płacony w ratach.

Koncepcja współmierności (*matching concept*) oznacza, iż koszty naliczane są (tzn. uznane za powstałe) w tym samym okresie, w którym wytworzony został odpowiadający im przychód. Koszty są w związku z tym zestawiane z przychodami tylko o tyle, o ile stosunek taki można ustalić lub zasadnie założyć. Termin „koncepcja współmierności" jest często używany zamiast terminu „koncepcja memoriałowa". Powszechnie uważa się, że zysk za dany okres obrachunkowy mierzony zgodnie z koncepcją memoriałową (*measured by accurals*) ma przewagę nad zyskiem wyliczanym na podstawie operacji gotówkowych (*measured on cash basis*).

Zasadę tę potwierdza również Ustawa o rachunkowości[4] w art. 6 ust. 1 stwierdzając, iż w księgach rachunkowych i wyniku finansowym jednostki należy ująć wszystkie osiągnięte na jej rzecz przychody i obciążające ją koszty związane z tymi przychodami dotyczące danego roku obrotowego, niezależnie od terminu ich zapłaty. Alternatywą tej zasady jest zasada obrotu gotówkowego, zgodnie z którą przychody ze sprzedaży są uznawane dopiero w okresie, w którym nastąpił wpływ gotówki od odbiorcy z tytułu operacji sprzedaży.

Koncepcja ostrożności

Koncepcja ostrożności (*concept of prudence*) znana również jako koncepcja konserwatyzmu (*concept of conservatism*) oznacza, iż przychody (*revenues*) i zarobki firmy (*gains*) nie są zakładane z wyprzedzeniem, lecz uznawane i włączane do dochodu (*income*) tylko wówczas, kiedy są realizowane w formie gotówkowej lub jeśli ostateczna ich realizacja gotówkowa może być założona

[4] Ibidem, art. 6 ust 1.

z uzasadnioną pewnością. Z drugiej strony koncepcja ta zakłada tworzenie rezerw (*provision*) na wszystkie znane zobowiązania niezależnie od tego czy kwota zobowiązań jest znana, czy też tylko oszacowana na podstawie dostępnych informacji. W praktyce koncepcja konserwatyzmu widoczna jest w standardach rachunkowości miedzy innymi w:

- standardzie SSAP 9 – który wymaga, by zapasy były wyceniane po niższej z dwóch wartości: kosztów lub możliwej ceny sprzedaży netto (wykazując w ten sposób straty, zanim one w ogóle wystąpią, to znaczy jeszcze przed zbyciem zapasów);
- standardzie SSAP 12 – który wymaga, by odpisy amortyzacyjne środków trwałych mających określony czas eksploatacji dokonywane były w taki sposób, aby koszt tych środków trwałych pomniejszony o ich szacunkową wartość końcową odnoszony był jak najrzetelniej do okresów, w których zakładano odnoszenie korzyści z ich użytkowania;
- standardzie SSAP 13 – który wymaga, by wszystkie wydatki ponoszone na badania odpisywane były w okresie, w którym zostały poniesione.

Zasada ostrożności zgodnie z Ustawą o rachunkowości[5] znajduje odzwierciedlenie w art. 7, którego przejawem jest miedzy innymi wycena zapasów zawsze po niższej z dwóch wielkości tj. wartości kosztu historycznego i wartości realizacji netto.

Koncepcja konsekwencji

Koncepcja konsekwencji wymaga ciągłego księgowego podejścia do podobnych spraw w każdym okresie obrachunkowym i kolejnych okresach. Oznacza to, że jeśli firma przyjmie określoną metodę rejestracji jakiejś transakcji, to powinna ją konsekwentnie stosować w kolejnych okresach obrachunkowych. Jednak nie jest to koncepcja bezwzględna, gdyż firmy mogą zmieniać metody rachunkowe w sytuacji, gdy nowa jest bardziej odpowiednia.

Koncepcja ta ma wyraz w art. 5 ust. 1 oraz w art. 8 ust. 2 Ustawy o rachunkowości[6] jako koncepcja ciągłości oznaczając, że informacje z rachunkowości są tylko wtedy użyteczne, kiedy mogą być odniesione do jakościowo takich samych informacji z danego podmiotu w odniesieniu do poprzednich okresów.

Znaczenie tych wszystkich koncepcji, a zarazem skutki, dostrzec można z całą pewnością i wyrazistością w sytuacji, kiedy nie byłyby one stosowane przy sporządzaniu sprawozdań finansowych. Obok wymienionych wyżej istnieją

[5] Ibidem, art. 7.
[6] Ibidem, art. 5 i 8.

również inne ważne koncepcje, takie jak na przykład zasada istotności czy obiektywizmu, choć nie są one uznawane w standardzie SSAP 2 za zasady o charakterze fundamentalnym.

Koncepcja istotności (*the materiality concept*) – według niej rzecz jest istotna (*material*), jeśli jej nieujawnienie (*non-disclosure*), błędne przedstawienie (*mis-statement*) lub pominięcie (*omission*) mogłoby zniekształcić obraz podawany przez sprawozdania finansowe. Oznacza to, iż niektóre pozycje wydatków są czasami nieistotne w stosunku do wydatków ogółem przedsiębiorstwa.

Zgodnie z Ustawą o rachunkowości (art. 8 ust. 1) i zasadą istotności istnieje wymóg wyodrębniania w rachunkowości wszystkich operacji gospodarczych istotnych dla oceny sytuacji majątkowej i finansowej, wyniku finansowego oraz rentowności jednostki.

Koncepcja obiektywizmu (*the concept of objectivity*) – oznacza dążenie do korzystania przy sporządzaniu sprawozdań finansowych ze sprawdzalnej informacji, czyli takiej, którą można zasadnie zaakceptować.

3. Zakończenie

Podstawowe zasady rachunkowości aprobowane są w większym lub mniejszym stopniu i przyjmowane w regulacjach prawnych, państwowych lub ponadnarodowych. Można wręcz pokusić się o stwierdzenie, iż bez znajomości tych „standardowych zasad" nie jest się w stanie interpretować treści współczesnego ustawodawstwa w dziedzinie rachunkowości. Stopień tej aprobaty przez państwo związany jest z odmiennością kulturową, odmiennym ukształtowaniem systemu finansowania przedsiębiorstw i systemu podatkowego, inną rolą banków i instytucji państwowych. Do tego dochodzą również odmienne koncepcje rachunkowości, co przejawia się w wycenie opartej na historycznym koszcie (cenie) lub aktualnym koszcie (cenie) i w zasadach ustalania zysku, tj. na wynik krótkiego okresu lub na stabilność wyniku w długim okresie. Na przykład w krajach o rozwiniętym rynku kapitałowym (Stany Zjednoczone, Wielka Brytania) rachunkowość i sprawozdania finansowe nakierowane są głównie na ich potrzeby informacyjne, a w krajach takich jak Niemcy czy Francja prawo rachunkowości ukształtowane jest pod kątem ochrony interesów wierzycieli. Można powiedzieć, że na takim tle powstają dwie różne koncepcje rachunkowości, które leżą u podstaw ustanawiania prawa rachunkowości i jej standardów w danym kraju. Wiąże się to właśnie z zasadami rachunkowości, a mianowicie zasadę ostrożności stosować będą jako nadrzędną kraje, gdzie preferowani są kredytodawcy, za-

rządzający i długookresowi inwestorzy. Natomiast zasadę współmierności, prowadzącą do ujawnienia w danym okresie obrachunkowym całego zysku z przeprowadzonych operacji, stosować będą kraje, w których nacisk położony jest na krótkookresowy zysk i dywidendę dla posiadaczy akcji.

Uznanie natomiast w polskich przepisach prawnych podstawowych założeń rachunkowości na przykład zasady kontynuacji działalności, ciągłości stosowania zasad oraz memoriałowego ujęcia operacji gospodarczych, a także warunków, którym powinny być podporządkowane zasady rachunkowości i sporządzane sprawozdania finansowe spowodowało znaczne zbliżenie się do rozwiązań europejskich, a co za tym idzie nastąpił znaczny wzrost konkurencyjności podmiotów gospodarczych wykorzystujących informacje z systemu rachunkowości. System rachunkowości wspomaga konkurencyjność podmiotu gospodarczego, gdy dostarcza informacji potrzebnej, szybkiej, rzetelnej i przejrzystej o jego kondycji finansowej, a zwłaszcza wtedy, gdy jest ona w znacznym stopniu porównywalna z podmiotami działającymi na rynku europejskim.

Manuela Skoczek

FUNDAMENTAL CONCEPTIONS OF ACCOUNTING – COMPARISON OF INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS AND POLISH ACCOUNTING LAW (Summary)

During the last 50 years, western countries developed their economic activity very strongly not only on their own areas but also behind their borders. Western states created international economic partnership, which caused the uncommon accounting evolution. For that reason states took steps in accounting harmonization and standardization. In Great Britain accounting standards were introduced in 1960s by Accounting standards Committee (ASC). This committee was transformed into Accounting Standards Board (ASB) which has published accounting standards.

Standard SSAP 2 contains the fundamental philosophy of accounting standards. This standard presents principles concerning preparations of financial reports. There are the following fundamental accounting concepts according to SSAP 2:

- the going concept,
- the accruals or matching concept,
- the prudence concept,
- the consistency concept.

In this article fundamental concepts are compared with Polish Accounting Law of September 29, 1994.